

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 11, Αρ. 9B (2022)

Επανασχεδιάζοντας το εκπαιδευτικό πρόγραμμα
«Το Όραμα του Μουράτ Β' για τη Θεσσαλονίκη»
στο νέο εκπαιδευτικό πλαίσιο διδασκαλίας της
Ιστορίας στις συνθήκες της πανδημίας COVID-19

ΜΑΡΙΑ (MARIA) ΓΚΙΡΤΖΗ (GKIRTZI), ΑΘΑΝΑΣΙΑ
ΜΠΟΥΝΤΙΔΟΥ, ΝΕΝΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

doi: [10.12681/icodl.3294](https://doi.org/10.12681/icodl.3294)

Επανασχεδιάζοντας το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Το Όραμα του Μουράτ Β' για τη Θεσσαλονίκη» στο νέο εκπαιδευτικό πλαίσιο διδασκαλίας της Ιστορίας στις συνθήκες της πανδημίας COVID-19

Redesigning the educational program “The vision of Murat B’ for Thessalonica” for the new educational context of teaching History during pandemic COVID-19

Μαρία Γκιρτζή
ΣΕΠ ΕΛΠ20
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
mgirtzi@yahoo.com

Αθανασία Μπουντίδου
Αρχαιολόγος – Επιστημονικό
Προσωπικό
Βαφοπούλειο Πνευματικό Κέντρο
abountidou@yahoo.com

Νένα Παπαδοπούλου
Αρχαιολόγος
nenapapadop9@gmail.com

Abstract

At this paper the educational program “The vision of Murat B’ for Thessalonica” that was redesigned to meet the needs of the new educational context imposed by the pandemic COVID-19 is presented. It constitutes an original way of approaching the history and monuments of Thessalonica in the years of Ottoman domination. It is addressed in students of the elementary and secondary education and its concept is based on dramatization of historical scenario and role-playing via e-learning platform, supported by computer applications. The combination of modern learning techniques and various applications of ICT contributed in the creation of an innovative cultural program that in the new context of the pandemic can be applied not only to a school class but also to a network of schools.

Keywords: *history didactics, educational program, digital role-playing*

Περίληψη

Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζεται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Το Όραμα του Μουράτ Β' για τη Θεσσαλονίκη» επανασχεδιασμένο με βάση το νέο εκπαιδευτικό πλαίσιο και τις ανάγκες που δημιούργησαν οι νέες συνθήκες (πανδημία COVID-19). Αποτελεί μια πρωτότυπη πρόταση προσέγγισης της ιστορίας και των μνημείων της Θεσσαλονίκης στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, απευθύνεται σε μαθητές της Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης και ο σχεδιασμός του στηρίχθηκε σε δραματοποίηση ιστορικού σεναρίου-παιχνίδι ρόλων μέσω τηλεδιάσκεψης, υποστηριζόμενου από πολυμεσικές εφαρμογές. Ο συνδυασμός σύγχρονων μαθησιακών τεχνικών & ποικίλων εφαρμογών των ΤΠΕ συνέβαλε στη δημιουργία ενός καινοτόμου προγράμματος στα δεδομένα των πολιτιστικών δράσεων, το οποίο κάλλιστα με τη χρήση τηλεδιάσκεψης, η οποία επιβλήθηκε στις μέρες μας σε ευρεία κλίμακα, θα μπορούσε να εφαρμοστεί όχι μόνο σε μια σχολική τάξη αλλά σε δίκτυο σχολείων.

Λέξεις-κλειδιά: *διδακτική ιστορίας, εκπαιδευτικό πρόγραμμα, ψηφιακό παιχνίδι ρόλων*

Εισαγωγή

Στη δύση του 20^{ου} αιώνα η UNESCO διατυπώνει σε Έκθεσή της (UNESCO, 1996) το όραμα της για την Εκπαίδευση του 21ου αιώνα. Εκεί διασαφηνίζεται ότι ο ρόλος της εκπαίδευσης πλέον οφείλει να είναι διττός: αφενός μεν να προσφέρει στους μαθητές μια εικόνα για τον πολύπλοκο κόσμο μας, που βρίσκεται σε συνεχή αναβρασμό, αφετέρου δε να παρέχει την «πτυξίδα», η οποία θα τους καθοδηγήσει να πορευθούν με ασφάλεια μέσα σε αυτόν. Στο πλαίσιο αυτό το 2012 γεννιέται το «Νέο Σχολείο» με κύρια επιδίωξη να καταστεί ένας χώρος «χωρίς τοίχους, ανοικτό στις ιδέες, στην κοινωνία, στη γνώση και το μέλλον», και να καταστεί φορέας, που θα ετοιμάζει τους μαθητές για να ασκούν ρόλο υπεύθυνου πολίτη, να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική αλλά και την πολιτιστική ζωή. Στο «Νέο Σχολείο» πλέον καταβάλλονται φιλότιμες προσπάθειες για τη δημιουργία ενός μαθητοκεντρικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος με διακριτούς αλλά αλληλοσυμπληρούμενους ρόλους. Ο μαθητής καλείται να μάθει πώς να μαθαίνει, πώς να ενεργεί, πώς να ζει με τους άλλους, πώς να υπάρχει, ενώ ο διδάσκων, χωρίς να τίθεται σε καμία περίπτωση στο περιθώριο, μετατρέπεται σε βοηθό, συντονιστή και εμπνευστή, διαμεσολαβητή στην οικοδόμηση της γνώσης και την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (Π.Ι., 2011). Στην αυγή της 3^{ης} δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα μια νέα πρόκληση εμφανίζεται με τη μορφή της πανδημίας COVID-19, η οποία θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι θέτει τα θεμέλια για το «Ανοικτό Σχολείο» διερευνητικής μάθησης. Συγκεκριμένα, προκειμένου να μην χαθεί η επαφή εκπαιδευτικών και μαθητών με την εκπαιδευτική διαδικασία επιβάλλεται η άμεση εφαρμογή της επείγουσας σχολικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (εξΑΣΕ). Καθώς οι ΤΠΕ, που συνιστούσαν ήδη κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Μικρόπουλος, 2011; Selwyn, 2010), καλούνται πλέον να παίξουν καταλυτικό ρόλο, δίνεται αναγκαστικά προτεραιότητα στην κάλυψη τεχνολογικών υποδομών. Δυστυχώς όμως δεν υπάρχει χρόνος για τον αναγκαίο σχεδιασμό της όλης εκπαιδευτικής διαδικασίας σύμφωνα με τις αρχές της εξ αποστάσεως μεθοδολογίας με συνέπεια να δημιουργηθούν επιφυλάξεις και αντιδράσεις. Το Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων προσπαθεί να άρει τις επιφυλάξεις με την προσφορά ανοικτού διαδικτυακού μαθήματος για την επιμόρφωση εκπαιδευτικών στην εξΑΕ που σχεδιάζεται και υλοποιείται από το Μάιο του 2020 με την συνεργασία του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής και του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (Αναστασιάδης, 2020; Λιοναράκης, κ.α., 2021; Μανούσου 2021).

Στο πλαίσιο της νέας αυτής εκπαιδευτικής πραγματικότητας, με δεδομένο ότι αφενός χωρίς τον κατάλληλο παιδαγωγικό σχεδιασμό για την εξΑΣΕ η διδασκαλία της Ιστορίας -η οποία παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των τελευταίων χρόνων για τον εκσυγχρονισμό του διδακτικού υλικού αλλά και των διδακτικών μεθόδων παραμένει σε μεγάλο βαθμό «ένα παραδοσιακό μάθημα με αφηγηματική μορφή, γεγονοτολογικό περιεχόμενο και απομνημονευτικό χαρακτήρα» (Ματσαγγούρας, 2003)- προκαλεί επιπλέον αρνητικότητα, αφετέρου οι συνθήκες εγκλεισμού απαγόρευσαν τις εκπαιδευτικές επισκέψεις, επιδιώξαμε τον επανασχεδιασμό του εκπαιδευτικού προγράμματος «Το όραμα του Μουράτ Β' για τη Θεσσαλονίκη» (Γκιρτζή & Μπουντίδου, 2011) «εκμεταλλεόμενοι» προς όφελος των μαθητών τις νέες διαδικτυακές εκπαιδευτικές συνθήκες. Για να καταστεί εμφανές το πώς το εν λόγω πρόγραμμα δύναται ως αποτελεσματικό εργαλείο να ενταχθεί στα σύγχρονα εκπαιδευτικά δεδομένα, κρίθηκε δόκιμο αρχικά να γίνει μια επιγραμματική αναφορά στις καινοτομίες που έλαβαν χώρα τα τελευταία χρόνια στη διδακτική της Ιστορίας και την αξιοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε αυτό το πλαίσιο και στη συνέχεια να καταγραφεί εν συντομία το σκεπτικό του αρχικού σχεδιασμού του εν

λόγω προγράμματος (ανάγκες-στόχοι) αλλά και του επανασχεδιασμού του με αξιοποίηση σύγχρονων εφαρμογών ΤΠΕ.

Αλλαγές στην εκπαιδευτική πραγματικότητα και τη διδακτική της Ιστορίας

Στο σύγχρονο Σχολείο, ακολουθώντας τις συμβουλές του Dewey ότι «οι απαρχές κάθε μάθησης, όποια κι αν είναι αυτή, πρέπει να μπολιάζονται πάνω στην πείρα που έχουν ήδη τα παιδιά και η πείρα αυτή, πλουτισμένη από τις αναπτυγμένες με την άσκηση ικανότητες, πρέπει με τη σειρά της να χρησιμεύει ως ξεκίνημα στην κατοπινή διδασκαλία» (Κασσωτάκης, 2006), οφείλει να ενισχύεται η εμπειρική μάθηση του μαθητή, ο οποίος καλείται να ενεργήσει ως ερευνητής αξιοποιώντας τεχνικές ανακάλυψης της γνώσης. Τα Προγράμματα Σπουδών (ΠΣ), που καταρτίζονται για να υποστηρίξουν ένα τέτοιο «Σχολείο», πρέπει να επιδιώκουν την καθιέρωση και ενίσχυση της καινοτομίας τόσο σε επίπεδο εκπαιδευτικών διαδικασιών, όσο και σε επίπεδο δημιουργικότητας για να μπορούν να ανταποκριθούν οι μαθητές στις ταχύτατες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές μεταβολές που συμβαίνουν γύρω τους και μεγιστοποιήθηκαν κατά το διάστημα της πανδημίας. Πιο συγκεκριμένα τα μέχρι πρότινος «σύγχρονα» ΠΣ ευαγγελίζονταν ότι προωθούν νέες διδακτικές και μαθησιακές πρακτικές μεθοδολογίες, που καλλιεργούν το βιωματικό και το συνεργατικό τρόπο μάθησης, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην εγκάρσια διάχυση των ιδεών της προστασίας του περιβάλλοντος, της αειφορίας και του πολιτισμού. (Π.Ι., 2011; 2011¹; Βόγλης κ.α., 2018).

Το ερώτημα που εύλογα τίθεται εδώ και μας ενδιαφέρει άμεσα είναι το ποια υπήρξε μέχρι τις αρχές του 2020 (κατά την προ COVID-19 εποχή) η θέση της Ιστορίας, η οποία έχοντας ως άξονα αναφοράς τη διαχρονική κοινωνική δραστηριότητα του ανθρώπου, προσδιορίζει αντιλήψεις και στάσεις, πολύ περισσότερο όμως τις διαμορφώνει καθοριστικά στην αγωγή ηλικία των μαθητών μας. Δειλά-δειλά από τη δεκαετία του '80 και πιο δυναμικά από το 2003 κι εξής τα ΠΣ της Ιστορίας εισηγούνται εκ παραλλήλου με τις παραδοσιακές διδακτικές και μαθησιακές πρακτικές, σύγχρονες μεθόδους που εμπλέκουν την ιστορική έρευνα και την επίλυση προβλημάτων με στόχο την καλλιέργεια ιστορικής σκέψης και την κατανόηση της φύσης της ιστορίας, χωρίς όμως μεγάλη επιτυχία στα αναμενόμενα αποτελέσματα. Το 2017-2018 γίνεται εκ νέου, μεμονωμένα όμως κι όχι στο πλαίσιο μιας συνολικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, προσπάθεια να αναθεωρηθεί το ΠΣ και να δοθεί έμφαση σε συνδυασμένες θεματικές και χρονολογικές προσεγγίσεις που επιτρέπουν σφαιρικότερη προσέγγιση της Ιστορίας. Βασικοί στόχοι είναι, δίχως να εγκαταλείπεται η γνώση του περιεχομένου, να δοθεί βαρύτητα στη διαδικασία της μάθησης, την καλλιέργεια γνωστικών, συναισθηματικών και ψυχοκινητικών δεξιοτήτων, να αποκτήσει ο διδάσκων περιθώρια επιλογής, προσαρμογής και αναδιαμόρφωσης ανάλογα με το περιβάλλον της τάξης και τα χαρακτηριστικά των μαθητών, να ενισχυθεί η αλληλεπίδραση κτλ. Παράλληλα με τη διδασκαλία της εκάστοτε ιστορικής ενότητας, οι μαθητές δύνανται να διακρίνουν, να συγκρίνουν, να εξερευνούν διαφορές των «πηγών», αναπτύσσοντας αναλυτικές δεξιότητες. Επιτυγχάνεται έτσι ένας δυναμικός τρόπος αξιοποίησης του Πολιτισμού στη νέα διδακτική, ενώ ουσιαστικό ρόλο μπορούν να παίξουν εναλλακτικές μορφές ιστορικής εκπαίδευσης που ενθαρρύνουν τη βιωματική κατανόηση και έρευνα του παρελθόντος, όπως η μικροϊστορία, η τοπική ιστορία και η μουσειακή εκπαίδευση (Βόγλης κ.α., 2018; Kasvikis & Kouseri, 2019). Παρόλα αυτά τα περισσότερα διδακτικά εγχειρίδια ατυχώς παραμένουν ακόμα σε πολλά σημεία ελλιπή από πλευράς εποπτικής και αφηγηματικής τεκμηρίωσης, ενώ οι καθηγητές νιώθουν συχνά μουνδιασμένοι μπροστά στον ρόλο, που τους ανατίθεται. Όταν μάλιστα σε αυτό το

«σκηνικό» έρχεται να προστεθεί η πανδημία COVID-19 και οι συνέπειές της τότε η κατάσταση περιπλέκεται.

Η ραγδαία μετάβαση στην επείγουσα εξΑΣΕ στην Ελλάδα, που αντίθετα με άλλες χώρες στον κόσμο δεν είχε εμπειρία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε επίπεδο Α/βάθμιας και Β/βάθμιας, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δεν έδωσε περιθώρια για τον ορθό παιδαγωγικό σχεδιασμό γενικά, πόσο μάλλον στο πεδίο της διδακτικής της Ιστορίας, όπου εμπειρία υπήρξε μόνο σε επίπεδο Γ/βάθμιας εκπαίδευσης. Βασικοί ανασταλτικοί παράγοντες υπήρξαν η έλλειψη εξοικείωσης μεγάλου ποσοστού των εκπαιδευτικών με τα βασικά εργαλεία των ΤΠΕ για την ασύγχρονη και σύγχρονη τηλεεκπαίδευση, αλλά και η απουσία έτοιμου ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού. Το τελευταίο αποτέλεσε για κάποιους τροχοπέδη, για άλλους όμως πρόκληση· συνέπεια ήταν να σχεδιαστεί από εμπνευσμένους εκπαιδευτικούς ιδιαίτερα καινοτόμο πολυμορφικό υλικό, το οποίο ελπίζουμε ότι θα παρουσιαστεί μέσω συνεδρίων ή άλλων δράσεων στα αμέσως επόμενα χρόνια (Κοντογεωργάκου, 2021). Το βέβαιο είναι ότι τοιουτοτρόπως η διδασκαλία της Ιστορίας μετατρέπεται σε ευχάριστη ψηφιακή περιπέτεια και ζωτικό πεδίο για την εφαρμογή της δημιουργικότητας, της ευελιξίας και της συνεργατικότητας του διδάσκοντα με συν-διαμορφωτικό ρόλο δίπλα στον μαθητή και στόχο την καθοδήγησή του στην ιστορική σκέψη και μέσω αυτής στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Στο πλαίσιο αυτό καθίσταται εμφανές ότι η επιβεβλημένη αξιοποίηση των ΤΠΕ και στο μάθημα της Ιστορίας παράγει ένα ελκυστικό και διαδραστικό περιβάλλον μάθησης, που επιτρέπει στο μαθητή να προσεγγίζει και να επεξεργάζεται τη γνώση ολιστικά με ποικίλους συνδυασμούς και δυνατότητες ανάλογα με το προσωπικό γνωστικό στυλ και ρυθμό μάθησης (Ράπτης & Ράπτη, 2003), καθώς με τη συνδρομή τους ο μαθητής είναι σε θέση να κατανοήσει πληρέστερα μια ιστορική περίοδο στις κοινωνικο-πολιτιστικές της διαστάσεις και να τη βιώσει ψυχο-συναισθηματικά, ενώ μέσα από τη φιλικότητα του λειτουργικού περιβάλλοντος μπορεί να εξερευνησει με ευκολία τα μονοπάτια της γνώσης που προσφέρονται μέσα από το σχετικό ιστορικό σενάριο (Καραμπάτη & Πατρινός, 2009· Παπαδοπούλου κ.α., 2006). Σε αυτή τη λογική και με στόχο τον εμπλουτισμό των δυνατοτήτων της διδασκαλίας της Ιστορίας με εναλλακτικό τρόπο αλλά και την υπέρβαση των περιορισμών που επέβαλε ο εγκλεισμός (με τη συνακόλουθη απαγόρευση εκπαιδευτικών επισκέψεων) αποφασίστηκε η αναπροσαρμογή στα νέα δεδομένα του εκπαιδευτικού προγράμματος «Το όραμα του Μουράτ Β' για τη Θεσσαλονίκη».

Εκπαιδευτικά Προγράμματα & σύγχρονη προσέγγιση διδασκαλίας της Ιστορίας

Πώς δύναται όμως να συμβάλει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην κατάκτηση της ιστορικής γνώσης;

Από το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα στόχος της διδασκαλίας της Ιστορίας είναι -όπως αναφέρθηκε ήδη παραπάνω- και η προαγωγή ερευνητικών μαθησιακών διαδικασιών, που βρίσκουν γόνιμο περιβάλλον στην μελέτη του Πολιτισμού και των καταλοίπων του. Η αξιοποίηση κάποιων μνημείων μάλιστα μπορεί να καταστεί ευεργετική σε σχέση με τη διδασκαλία «αμφιλεγόμενων» και «αντικρουόμενων» ιστορικών θεμάτων, καθώς αυτά αντιμετωπίζονται ως ιστορική πηγή, τοποθετούνται σε ένα ιστορικό πλαίσιο ως μνημεία, αλλά και ως φορείς μνήμης (Αpostolidou, 2020). Σύγχρονες έρευνες μάλιστα καταδεικνύουν ότι η αξιοποίηση του υλικού πολιτισμού και των καταλοίπων του στο μάθημα της Ιστορίας δύναται να συμβάλει στην ανάπτυξη της «ερμηνευτικής ιστορικής σκέψης» (Kouseiri, 2020). Τούτο επιτυγχάνεται και μέσα από Εκπαιδευτικά προγράμματα ειδικά σχεδιασμένα για τα σύγχρονα δεδομένα της διδακτικής της Ιστορίας, όπου τα «δύσκολα» και

«αντικρουόμενα» θέματα δεν προσπερνούνται στο μάθημα της Ιστορίας, αλλά γίνονται θέμα συζήτησης ή και διαλόγου (Apostolidou, 2020). Στο πλαίσιο αυτό, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Γκότσης (2011), «η μουσειακή εκπαιδευτική διαδικασία συνιστά μια μορφή ερμηνευτικής προσέγγισης του παρελθόντος, που συντελείται στο παρόν χάριν της αυτογνωσίας & της καλλιέργειας κριτικής σκέψης των συμμετεχόντων, στην πραγματικότητα δε στοχεύει εξ ορισμού στην κατανόηση μιας ιστορικής ετερότητας».

Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο για την επιτυχή διεξαγωγή όλων των εκπαιδευτικών δράσεων, που έχουν σχεδιαστεί με τα ανωτέρω δεδομένα, παίζουν τόσο το «σενάριο» στο οποίο βασίστηκε και ο αρχικός σχεδιασμός του εν λόγω προγράμματος (Γκιρτζή & Μπουρντίδου, 2011), όσο και οι δραστηριότητες, που προηγούνται ή έπονται της επί τούτου υλοποίησης του εκπαιδευτικού προγράμματος δίνοντας τη δυνατότητα στους μαθητές να προσεγγίζουν δημιουργικά τις πηγές τους, να κατανοήσουν τη φύση των μαρτυριών, να εμπεδώσουν τις πληροφορίες που αντλήθηκαν κατά τη διεξαγωγή του προγράμματος, να διευρύνουν τις γνώσεις γύρω από το θέμα, να αντιληφθούν ξεκάθαρα τη σχέση ανάμεσα σε Παρελθόν και Παρόν (Λεοντσίνης, 2002; Kasvikis 2020).

Το Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα «Το Όραμα του Μουράτ Β' για τη Θεσσαλονίκη» Σκεπτικό Σχεδιασμού του εκπαιδευτικού προγράμματος & επανασχεδιασμός

Σύμφωνα με τη Νικονάνου (2015) «ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός θα πρέπει να επιδιώκει την ενεργητική στάση των μαθητών κατά τη διάρκεια του προγράμματος, την κοινωνική αλληλεπίδραση, την προώθηση πρωτοβουλιών, την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, ικανοτήτων, δεξιοτήτων, την απόκτηση γνώσεων και τη διευκόλυνση δόμησης ατομικών νοημάτων, τη συμμετοχή των αισθήσεων, την ψυχαγωγία και την προσωπική δημιουργική έκφραση».

Κατά τον αρχικό σχεδιασμό (2011) του εν λόγω προγράμματος, που με ανάλογες αναπροσαρμογές απευθύνεται σε μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου και έγινε από αρχαιολόγους με πλούσια εμπειρία, λήφθηκαν υπόψη τα παρακάτω. Στη Θεσσαλονίκη διασώζονται σήμερα σε πολύ καλή κατάσταση αρκετά ισλαμικά μνημεία (λουτρά, σκεπαστή αγορά, ιερατική σχολή, κρήνες), αλλά και βυζαντινοί ναοί, που στα χρόνια της Τουρκοκρατίας μετατράπηκαν σε τζαμιά. Τα μνημεία αυτά, που θα είχαν να αποκαλύψουν πολλά για την ιστορία της πόλης και στα οθωμανικά χρόνια, παραμένουν επί πολλά χρόνια «εκπαιδευτικά ανεκμετάλλευτα» ως σύνολο, καθώς δεν έχει σχεδιαστεί από πολιτιστικούς φορείς κάποιο σχετικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, μεμονωμένο ή και συνδυαστικό. Ο σχεδιασμός του εν λόγω προγράμματος αποφασίστηκε σε μια απόπειρα ανασύνθεσης της συνολικής εικόνας της Τουρκοκρατούμενης και παράλληλα πολυπολιτισμικής (Μουσουλμάνοι, Χριστιανοί, Εβραίοι) Θεσσαλονίκης, η οποία συμβαδίζει με την παραδοχή ότι «ο πολιτισμός τόσο ιστορικά όσο και στη συγχρονία συνιστά δυναμική διαδικασία και πως η πολυπολιτισμικότητα, με την έννοια της συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης διαφορετικών μεταξύ τους πληθυσμών, αποτελεί όχι συγκυριακό φαινόμενο της εποχής μας αλλά διαχρονικό χαρακτηριστικό των κοινωνικών σχηματισμών και του πολιτισμού που συγκροτούν» (Γκότσης 2011). Κατά βάση κινείται στην οδό Εγνατία («Φαρδύς Δρόμος»), περιλαμβάνοντας πολλά αντιπροσωπευτικά οθωμανικά μνημεία της Θεσσαλονίκης και καθιστώντας εφικτή την παρουσίαση σταθμών και σημαντικών γεγονότων της νεότερης ιστορίας της πάλαι ποτέ «Συμβασιλεύουσας».

Οι διδακτικοί-μαθησιακοί στόχοι που τέθηκαν κατά το σχεδιασμό είναι οι εξής:

- σύνδεση του Σχολείου με τους χώρους πολιτισμικής αναφοράς και εξοικείωση με την τοπογραφία και την πολεοδομική εξέλιξη,

- γνωριμία με την ιστορική εξέλιξη της πόλης και ανάδειξη της διαχρονικής-διαπολιτισμικής χρήσης κάποιων μνημείων της,
- συνολική προσέγγιση άλλων τομέων (κοινωνία, δημογραφία, οικονομία, εκπαίδευση, θρησκεία, υγεία, πνευματική ζωή, καλλιτεχνική δημιουργία κτλ.)
- αξιοποίηση ιστορικών πηγών για τη μελέτη του πολιτιστικού παρελθόντος μέσω των «καταλοίπων» του και τη συνειδητοποίηση της αξίας της γνώσης του παρελθόντος ως ερμηνευτικού εργαλείου του παρόντος και του μέλλοντος,
- καλλιέργεια ενεργητικής, συνεργατικής και εξατομικευμένης μάθησης,
- καλλιέργεια της κριτικής σκέψης (μέσα από το παιχνίδι ρόλων αλλά και τις δραστηριότητες εμπέδωσης) και η άσκηση στην επιχειρηματολογία,
- εξοικείωση με τη χρήση των ΤΠΕ σε όλο το φάσμα των δυνατοτήτων τους (στόχος ο οποίος είχε προεξάρχουσα θέση στον επανασχεδιασμό που απαιτούσε την εφαρμογή του προγράμματος αποκλειστικά διαδικτυακά).

Για την υλοποίηση της επί τόπου εφαρμογής του προγράμματος (που ήταν εφικτή μέχρι πρότινος) επιστρατεύθηκε η εκπαιδευτική ξενάγηση (με αφήγηση και παιχνίδι ρόλων) βασισμένη σε ιστορικό σενάριο, στο οποίο ξετυλίγονται τα πιο σημαντικά ιστορικά γεγονότα από την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους το 1430 ως τα τέλη του 16ου αιώνα, ενώ για την διευκόλυνση του ελέγχου κατανόησης και αφομοίωσης της ιστορικής γνώσης και «ανάγνωσης» των μνημείων αρχικά σχεδιάστηκαν δραστηριότητες εμπέδωσης με ΤΠΕ, βασισμένες σε λογισμικά ιδιαίτερα δημοφιλή στην εποχή του πρώτου σχεδιασμού (Hot Potatoes, Quiz/Demo Builder κ.α.).

«Επιβεβλημένος» επανασχεδιασμός του εκπαιδευτικού προγράμματος

Ακριβώς μια δεκαετία αργότερα, στο πλαίσιο αφενός της απόπειρας εκσυγχρονισμού του προγράμματος, που θεματικά παρέμενε επίκαιρο και εκπαιδευτικά χρήσιμο, αφετέρου της πανδημίας COVID-19, η οποία δημιούργησε νέες εκπαιδευτικές συνθήκες και ανάγκες, εξετάστηκαν νέες δυνατότητες. Δεδομένου ότι, η εκπαιδευτική ξενάγηση επί τόπου στα μνημεία κατέστη αδύνατη, ενώ και οι δραστηριότητες εμπέδωσης έπρεπε να λάβουν χώρα εξ αποστάσεως, θεωρήθηκε σκόπιμο να γίνει επανασχεδιασμός δίνοντας ιδιαίτερο βάρος στην αξιοποίηση σύγχρονων εργαλείων των ΤΠΕ.

Καταρχάς, δόθηκε ελκυστική μορφή στην «εικονική ξενάγηση» (εικονική περιήγηση που επιτρέπει παιχνίδι ρόλων σε πραγματικό χρόνο), που μπορεί να υλοποιείται μέσω πλατφόρμας τηλεδιάσκεψης. Οι μαθητές καλούνται να συμμετέχουν ενεργά «με ανοικτά μικρόφωνα», να κινηθούν εικονικά ανάμεσα σε μια σειρά οθωμανικών μνημείων της Θεσσαλονίκης (τα οποία ίσως και να αγνοούν), να διαμορφώσουν την επιχειρηματολογία που επιβάλουν οι ρόλοι τους και να συνδιαμορφώσουν την εξέλιξη της ιστορίας του σεναρίου. Τοιουτοτρόπως, η ιστορική γνώση δύναται να συνδεθεί με το Παρόν και το Μέλλον, με συνέπεια οι μαθητές να πειστούν ότι η γνώση του Παρελθόντος, όχι μόνο τους ενδιαφέρει, αλλά τους προσφέρει τη δυνατότητα κατανόησης του κόσμου που ζουν (Apostolidou, 2020). Αξίζει να σημειωθεί ότι η υλοποίηση του εν λόγω προγράμματος όχι μόνο δεν αποκλείει, αλλά μάλλον δίνει έναυσμα σε δεύτερο χρόνο να γίνει μια ή πολλές επισκέψεις στα μνημεία. Επίσης, για τις δραστηριότητες εμπέδωσης της γνώσης αξιοποιήθηκε ποικιλία σύγχρονων WEB-2 εργαλείων, που καλλιεργώντας τη διάδραση δύνανται να κρατήσουν αμείωτο το ενδιαφέρον των μαθητών στην εξ αποστάσεως εφαρμογή τους προσφέροντας παράλληλα τη δυνατότητα να ικανοποιηθούν βασικά ζητούμενα, όπως: δημιουργία περιβάλλοντος, όπου η γνώση κατακτιέται, ελκυστική παρουσίαση μέσω γραφικών και χρωμάτων, καλλιέργεια φαντασίας και δημιουργικής σκέψης,

δυνατότητα επανατροφοδότησης μέσα από «δοκιμή» και «λάθος» κτλ. (Τσιβάς, 2011). Για παράδειγμα, στο Wordwall δημιουργήθηκαν δραστηριότητες αντιστοίχισης, παιχνιδιών λέξεων, τύπου «τηλεπαιχνιδιού», στο Live worksheets διαδραστικά φύλλα εργασίας, στο Quizizz -με το περιβάλλον που θυμίζει ψηφιακά παιχνίδια- ευφάνταστα παιχνίδια, ενώ η πλατφόρμα LearningApps αξιοποιήθηκε για σχεδιασμό διαδραστικών εφαρμογών.

Το ιστορικό σενάριο και κάποιες από τις εν λόγω δραστηριότητες θα παρουσιαστούν στο συνέδριο.

Συμπεράσματα

Στην παρούσα εισήγηση καταδείχτηκε ότι στο «Ανοιχτό Σχολείο» της 3^{ης} δεκαετίας πλέον του 21^{ου} αιώνα η σύγχρονη διδακτική της Ιστορίας που βασίζεται στην αρχές της παιδοκεντρικότητας, της αυτενέργειας, της βιωματικότητας, της εποπτικότητας και της εγγύτητας προς τη ζωή αναζητά όλο και πιο πρόσφορο έδαφος, ενώ εκπαιδευτικά προγράμματα, σαν το εν λόγω, δύνανται να συνδράμουν προς αυτή την κατεύθυνση. Η καινοτομία του εν λόγω προγράμματος συνίσταται τόσο στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος (μιας συνολικής προσέγγισης των οθωμανικών μνημείων της Θεσσαλονίκης μέσω βιωματικών προσεγγίσεων) όσο και στο γεγονός ότι, χάρη στην επιστράτευση των ΤΠΕ και το προσεκτικό τους «πάντρεμα» με το ιστορικό σενάριο, το πρόγραμμα δύναται να υλοποιηθεί χωρίς την παραμικρή μετακίνηση των μαθητών από την πόλη ή το σχολείο. Επιπλέον, μπορεί κάλλιστα να ενταχθεί σε δράσεις όπως οι «ξεναγοί εξ αποστάσεως», μια έμπνευση της Διεύθυνσης Δ.Ε. Ανατολικής Θεσσαλονίκης. Σε μια ιστορική πραγματικότητα άνευ προηγούμενου (πανδημία COVID-19), καλούμαστε να ακολουθήσουμε αυτό που εύγλωττα δηλώνουν οι Φουρλίγκα & Βεροπουλίδου (2020), ότι δηλαδή «σε κάθε περίπτωση ο σχεδιασμός και υλοποίηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος είναι μια εμπειρία που αξίζει και οι δυσκολίες που μπορεί να ανακύπτουν κάθε φορά αφορμή για αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων»!

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αναστασιάδης, Π. (2020). Η Σχολική Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην εποχή του Κορωνοϊού COVID-19: το παράδειγμα της Ελλάδας και η πρόκληση της μετάβασης στο «Ανοιχτό Σχολείο της Διερευνητικής Μάθησης, της Συνεργατικής Δημιουργικότητας και της Κοινωνικής Αλληλεγγύης». Στο *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 16(2), 20-48. DOI: <https://doi.org/10.12681/jode.25506>
- Apostolidou, E. (2020). Archaeology & History Education. Στο D. Trskan & S. Bezjak (ed.), *Archaeological Heritage & Education: An International Perspective on History Education*, (σ.13-32), Ljubljana: UNESCO.
- Voglis, P., Kasvikis, K., Kokkinos, G., Koulouri, C., Palikidis, A. and Tsafos, V. (2018). *Προγράμματα Σπουδών για την Ιστορία (Γ' Δημοτικού – Α' Λυκείου): Θεωρητικό πλαίσιο Προγραμμάτων Ιστορίας*. http://iep.edu.gr/images/IEP/EPISTIMONIKI_YPIRESIA/Epist_Monades/B_Kyklos/Humanities/2018/2018-11-02_ps_istorias_eisagogi.pdf (πρόσβαση 12/1/2021).
- Γιαννάκοπουλος, Δ. (2011). Θεωρητικό Κείμενο Ιστορίας. Στο *Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό του Μείζονος Προγράμματος Επιμόρφωσης*, τ.2, ΠΕ02-Φιλολογοί, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Γκιρτζή, Μ. & Μπουντίδου, Α. (2011). «Το όραμα του Μουράτ Β' για τη Θεσσαλονίκη»: ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα σχεδιασμένο για το Νέο Σχολείο. Στα *Πρακτικά του 6ου Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, (σ.446-454), Λουτράκι.
- Γκότσης, Σ. (2011). «Εμείς» και οι «άλλοι» στη μουσειακή εκπαίδευση: αναφορά σε εκδοχές της διαπολιτισμικότητας μέσα από παραδείγματα ελληνικών εφαρμογών. Στα *Πρακτικά Η Άνοιξη των Μουσείων*, (σ.55-66), Ρέθυμνο.

- Καραμπάτη Π. & Πατρινός Α.Ι. (2009). “Η χρήση των ηλεκτρονικών παιχνιδιών ως μουσειακών εκπαιδευτικών εργαλείων: η περίπτωση του Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα”, *MUSEOLOGY – International Scientific Electronic Journal*, 5, 16-34.
- Kasvikis, K. (2020). The Minoan Palaikastro Educational Project. Στο D. Trskan & S. Bezjak (ed.), *Archaeological Heritage & Education: An International Perspective on History Education*, (σ.69-90), Ljubljana: UNESCO.
- Kasvikis, K. & Kouser, G. (2019). ‘Antiquity revisited: Challenges and opportunities in the creation of the new Greek history curriculum’. *History Education Research Journal*, 16 (2), (182–94). DOI <https://doi.org/10.18546/HERJ.16.2.03>
- Kouser, G. (2020). What ‘Remains’ of the Past? Historical Thinking through Historical Enquiry. Στο D. Trskan & S. Bezjak (ed.), *Archaeological Heritage & Education: An International Perspective on History Education*, (σ.151-172), Ljubljana: UNESCO.
- Κοντογεωργιάκου, Β. (2021). Μαθήματα αρχαίας ιστορίας με τη μεθοδολογία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Στο *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 17(1), 138-148. DOI: <https://doi.org/10.12681/jode.25733>
- Λεοντσίνης, Γ. (2002). Το μουσείο στο πλαίσιο της Διδακτικής της Γενικής και της Τοπικής Ιστορίας. Στο Γ. Κόκκινος & Ε. Αλεξιάκη (επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή*, (σ.109-114), Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Λιοναράκης, Α., Μανούσου, Ε., Παπαδημητρίου, Σ., Χαρτοφύλακα, Τ., Ιωακειμίδου, Β. & Καραγιάννη, Ε. (2021). Σχεδιασμός και ανάπτυξη του Ανοικτού Διαδικτυακού Μαθήματος «Επιμόρφωση εκπαιδευτικών στη μεθοδολογία της εκπαίδευσης από απόσταση». Στο Πρακτικά του 1ου διαδικτυακού εκπαιδευτικού Συνεδρίου για την απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα, (σσ. 544-552), 37. DOI: <https://www.researchgate.net/publication/351797495>
- Μανούσου, Ε. (2021). *Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση. Ζητήματα Σχεδιασμού και Οργάνωσης. Διαπιστώσεις, Προβληματισμοί & Προτάσεις*. Θεσσαλονίκη: Φυλάτος
- Ματσαγγούρας, Η. (2003). *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση-Εννοιοκεντρική αναπλαισίωση και σχέδια εργασίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μικρόπουλος, Τ.Α. (2011). Αξιοποίηση των ΤΠΕ στην Εκπαίδευση. Στο *Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό του Μείζονος Προγράμματος Επιμόρφωσης*, τ.1, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Νικονάνου, Ν., Μπούνια, Α., Φιλίππουπολίτη, Α., Χουρμουζιάδη, Α., Γιαννούτσου, Ν. (2015). Μουσεία και τυπική εκπαίδευση. Στο Νικονάνου, Ν., Μπούνια, Α., Φιλίππουπολίτη, Α., Χουρμουζιάδη, Α., Γιαννούτσου, Ν. (επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*, [e-book] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/715>
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2011). Νέο Σχολείο: Πρώτα ο μαθητής. Στο *Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό του Μείζονος Προγράμματος Επιμόρφωσης*, τ.1, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2011¹). Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης: πλαίσιο βασικών αρχών και προσανατολισμών. Στο *Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό του Μείζονος Προγράμματος Επιμόρφωσης*, τ.1, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Παπαδοπούλου Β., Αναγνώστου Π., Κλεφτάκη Π., Ράπτη Α. (2006). Βιοματική προσέγγιση της Ιστορίας μέσω πρότυπου εκπαιδευτικού λογισμικού «Τα παιδιά παίζει στην Αρχαία Αθήνα». Στα Πρακτικά *Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Υλικό: Ζητήματα δημιουργίας, διδακτικής χρήσης και αξιολόγησης*, (σ.35-39), Βόλος.
- Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (2003). *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της πληροφορίας-Ολική Προσέγγιση*. Τόμος Α'. Αθήνα: Ράπτη.
- Selwyn, N. (2010). School 2.0 – rethinking the future of the schools in the digital age. Στο Α. Τζιμογιάννης (επιμ.), *Πρακτικά 7^{ου} Συνεδρίου “ΤΠΕ στην εκπαίδευση”*, (σ. 13-30), Κόρινθος.
- Τσιβάς, Α. (2011). “Παιδαγωγική αξιοποίηση των δυνατοτήτων των ΤΠΕ στην ιστορική εκπαίδευση”, *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 4(1-3), 151-164.
- Φουρλίγκα, Ε. & Βεροπουλίδου, Ρ. (2020). Θα σχεδιάσουμε εκπαιδευτικό πρόγραμμα στη νέα περιοδική έκθεση; Στα Πρακτικά της *Ημερίδας Ελληνικής Ομάδας Εργασίας ICOM/CECA - Εφήμεροι Σχεδιασμοί: Εκπαιδευτικές Δράσεις στο πλαίσιο Περιοδικών Εκθέσεων*, (σ.124-134), Αθήνα.
- UNESCO (1996). Εκπαίδευση: ο θησαυρός που κρύβει μέσα της. Στην *Έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής για την Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα*, Παρίσι: UNESCO.